

gină străină se întâlnește foarte des în materialul ALR.-ului. Inovatoare nu este numai generația Tânără, ci și cea mai în vîrstă. Subiectele peste 50 de ani primesc cu aceeași ușurință cuvintele nouă, ca și cele care au făcut școala sau armata sub regimul românesc. Nu se mai poate afirma că conservativismul este în raport cu generația și nici că totdeauna satele dela munte sunt mai refractare influențelor nouă, decât cele dela șes¹⁾.

Din aceeași categorie cu *județ*, *prefect*, *primar*, mai fac parte și alte cuvinte, din care pomenesc numai următoarele: *soldat*, în locuște în Ardeal, pe *cătană*, iar în Basarabia pe *moscal*; *tun*, în Ardeal pe *ad'eu*, în Bucovina pe *canoane*, în Basarabia pe *arudie*; *prizonier*, în Basarabia pe *căzut în plin s. plenic*; *chibrit*, în Ardeal pe *moșâni*, *d'ufe*, *sfebele*, *răipelturi*, *ținhelțuri*, *șélitre*, *bâțuri*, etc., în Bucovina pe *tâbric*, în Basarabia pe *sârnic*; *zahăr*, în Ardeal pe *țucor* și *mñere albă*, *coșt'e d'e mñere*, etc.

Când e vorba însă de cuvinte din îndeletnicirile mai intime ale țăranilor, deci de ceea ce este propriu unei vieți patriarhale, conservatismul este accentuat.

3. FĂRÂMÂA, FRÂMÂNTÂ, SOAGE ȘI ALTE SINONIME

a) Fărâmâ — frâmântâ

Prezint în cele următoare răspunsurile primite la întrebarea 1989: « cum ziceți când faceți fărâme cu mâna, la pui, dintr'o bucătă de pâine ? », făcându-se gestul potrivit. Ea s'a adăugat chestionarului normal (împreună cu alte două sute) numai din al 26-lea sat al anchetei înainte, din această pricina lipsesc răspunsuri din câteva sate din nordul Ardealului și din regiunea Sibiului. Cu toate acestea materialul ce-l public este adunat din 139 de localități.

Grupat, în ordine alfabetică, el este următorul :

călcă (< lat. *calcare*), numai odată, din Bihor (308), sub forma : *il calcu*.

¹⁾ Comuna Câmpu-lui-Neag, complet izolată (față de Livezeni, de lângă Petroșeni, amândouă din jud. Hunedoara) e mult mai inovatoare decât una dela șes.

desgheocă (derivat din *gheoacă* « coajă »), numai din Basarabia (672), alături de *frămînt*, subt forma: *dijdiōc măruntăl la puī*.

dumică (< lat.* *demīco* < *mīca*, ap. TDRG. s. v.), cu complemente sau întregiri: « *mñāz^u* » (359), « miezul pitei » (148), « cu mâna » (77, 96, 436).

Variante formale: *dămic^u* (305); *duñic* (148, 436); *dğumic^u* (77); *dğimic* (107); *d'imińic^u* (359), *d'ěmńícu* (96); *äl d'ämnic^u* (103).

Răspândirea: Fără a forma o arie, în Banat (77), Munții Apuseni (96), lângă Deva (107), pe Mureș (148), Bihor (305), lângă Dej (359) și în jud. Soroca (436).

face (< lat. *facio*) cu următoarele întregiri: *fac fărmătūr^t* (370, 464, 480, 835); cu varianta ~ *frămătūr^t* (395); ~ *măruntăl* (680); ~ *dărbuță* (278); *fać mbucătūr^t* (355).

Alături de alte sinonime, de: *sfărm* (370); *fărîm* (464, 480); *frămînt* (835).

Răspândirea. Nu formează o arie. Se întâlnește în Ardeal, lângă Lupeni (835), lângă Baia-Mare (278, 355), în Bucovina (370, 395) și în Basarabia (464, 480, 680).

fărâmă (derivat vechiu din *fărâmă*, ap. DA. s. v.), cu întregiri: *fărîm pînea* (440); ~ *pîne* (461); ~ *nădu* (470); ~ *măruntăl* (637); ~ *la puī* (502, 660).

Variante formale: *fărîm* (440, 464, 470, 476, 480, 502, 652, 660, 665); *il fărîm* (631, 637, 645, 647, 667), *äl fărîm* (658), *ał¹* *fărîm* (428) [miezul]; *uo fărîm* (451) [pânea]; *il fărîm* (358), *il farîm* (434); *äl farîm* (454); *fărîm* (772); *fărîm* (458); *il fărm* (214); *făriń* [tu] (461).

Alături de alte sinonime: *frămînt* (440); *fac fărmătūr^t* (385, 464, 480, 647).

Răspândirea: în Bucovina (214, 385), în Basarabia (428, 434, 440, 451, 454, 458, 461, 464, 470, 476, 480, 502, 631, 637, 645, 647, 652, 658, 660, 665, 667) și, odată, în Ardeal, lângă Bran (772).

freca (< lat. *frīcare*), cu complementul: *cu mîna* (401, 578) sau *î mîn* (35).

¹⁾ Sunetul a este intermediar între *ə* și *ɛ*. S'a transcris suprapunându-se aceste două semne.

Variante formale: *frec* (400, 401, 578, 632), *frîec* (35).

Alături de alte sinonime: *frămînt* (401, 578), *fărîm* (632), *mormînt* și *k'isăd* (400).

Răspândirea: Banat (35), Secuime (578) și Basarabia (400, 401, 632).

frământă (< lat. *fragmentare < fragmentum¹), Pușcariu ZRPh. XXXIII, 233, etimologie admisă și de CDDE. nr. 632), cu complementele sau completările: *mézu* (1), *nădu la pui* (467), *mînîntăl* (388), *cu mîna* (401), *m mînă* (403, 492, 691, 669), *în pálmî* (445).

Variante: *m frămînt* (93).

Alături de alte sinonime: *fac fărmătûr^a* (835); *fac frămătûr^a* (397); *dijdióć măruntăl la pui* (672); *frec* (cu mîna) (578); *fărîm pînăea* (440); *sfârm* (227).

Răspândirea: Banat (1, 9, 12), Hunedoara, numai lângă Vulcan (835), Munții Apuseni (93), Întorsura-Buzăului (lângă Brașov) (186), lângă Târgu-Mureș (227), în Secuime (578), în Bucovina (375, 381, 388, 391, 397, 398), și în Basarabia (403, 440, 445, 456, 467, 486, 492, 498, 691, 669).

Din textele adunate semnalăm alte atestări, în legătură cu «brânza». Subiectele povestind «istoria oilor», au menționat și cum se face brânza. Exemplele se referă la operația de sfărâmare a laptelui încheiat (după ce s'a scos o parte din zăr) pentru ca să poată fi eliminat și restul de zăr.

Din Banat, com. Jdioara (79): «laptele se pune în căldare de aramă, să stoarce zărul și să frămîntă, să lasă să dospească puțanel s'apoi vine strâns în străcătoare».

Din Basarabia, din com. Gotești (436): «pi urmă ducem brânza acasă, și stă tri șile, pi urmă o frămîntăm și o punem la găleată brânza».

Această operație este comunicată, din alte sate, cu alte verbe, care au tot sensul de «a fărîmiți»:

¹) Arom *firmantu* «nu se opune etimologiei *fragmento*», spune S. Pușcariu, în DR. I, 415. În română există forme: *frimintare*, *firmintare*, *fărmintare*, *frimitare*, *fîrmintare*, *fărmătare*, *firmunare* (G. Pascu, *Dict. ét. macédonourmaine*, I, nr. 642 (p. 88; cf. și Th. Capidan, *Aromâni, Dialectul aromân*, p. 220, 313, 335, 345, 363). Pentru istororomână v. A. Byhan, *Istrorum. Gl*, în *Şb. VI*, p. 214: *fermento*.

Tot din Basarabia, din com. Borisoșca (667) : « după ce închiegăm [laptele] se face un boț din caș, și-l lăsăm de să svântă cașu, și-apoi îl luăm la frecăt cu mînule și-l sărăm și-l punem mă putină ».

Din comuna Clocușna (403), jud. Hotin : « dacă să o închiegăt [laptele] l-am mestecat gini, și-apoi să-am spălat mînile curate, să am strâns cașu, să am pus altă strecătoare pîi putină, să an scurs ăru, și l-an jîntuit cu mîna mînîntăl ».

Colegul E. Petrovici, îmi semnalează, din Piua-Petru (jud. Ialomița) exemplul : [bolovanii] de pământ sănt « frămîntăt cu borîna » (=grapa).

frângere (< lat. *frango*), comunicat odată din Munții Apuseni (94), subt forma : *frînge* (pită).

mânântălă (derivat verbal dela *mânântel*), atestat odată în 351 (Berbești, Maramureș), subt forma : *mînîntălîșd la puț*.

mețcăl (< rut. *mjacketati* « a frâmântă »), odată, în Bucovina (392), subt forma : *îl mînățcajesc mă mînă*.

mleci (< sârb. *mleti* « a măcina »), numai din punctul 28 (Câlnic, jud. Caraș) subt forma *mlješ' eșc'e și fás'ě mljať* (la pui).

mormântă, numai odată, din Basarabia (400), subt forma : *îl mormînt ; l am mormîntăt* (laolaltă), alături de sinonimele : *l am frecat ; îl kisăd cu mîna* (pentru fărmături).

pisă (< lat. *pi(n)sare*), odată, din Basarabia (400), subt forma : *îl kisăd cu mîna* (pentru fărmături), alături de sinonimele : *îl mormînt ; l am frecat*.

rumpă (< lat. *rumpo*, -ere), comunicat odată, de lângă Satu-Mare (339), cu conjugarea : *rumpă*, *rumpăt*, *rûmpe*, în singular.

sfărâmi (derivat nou din *sfărâmă*, DA, s. v. *fărâmi*), cu variantele formale : *îl sfîrñu* [miezul] (136); *uo sfîrñ* (156); *sfîrñesc* (180); *sfîrñescu* (166, 178); *sfîrñesc* (158); *l sfîrñesc* (231); *sfîrñescu* (144, 160); *sfrâmñesc* (164); *sfrîmñescu* (174).

Răspândirea: Numai în partea Sud-estică a Ardealului, care are, aproape consecvent, cuvinte caracteristice Munteniei¹), în punctele : 136, 144, 156, 158, 160, 164, 166, 174, 178, 180, 231.

sfârmă, cu întregirile : *mîzăzu* (249, 251, 298), *pânea* (360), *mai mînîntălu* (285), *pita și lápt'ě* (56), *îm brîncă* (80).

¹⁾ Forma *fărâmi*, o cunoaște DA. (s. v.) « mai ales prin Muntenia și Ardeal ».

Variante formale: *sfärm* (51, 56, 63, 65, 227, 229, 243, 298, 333, 335, 370, 378, 573); *uo sfärm* [pânea] (215, 266, 360); *il sfärm* (61, 80); *! sfärm* (571, 576); *sfärm^u*¹⁾ (98, 100, 249, 251, 257, 285, 290, 295, 302, 337, 357); *sfäram* (87); *sfärim* (831). Tot aici menționez și forma *särm^u*²⁾ (320), cu sincoparea lui *f*.

Alături de alte sinonime: *främint* (227), *fac färmätür* (370).

Răspândit, mai ales în Ardeal, dela Mureș spre Nord-Vest; lângă Arad (51, 56), Bihor (61, 63, 65, 80, 295, 302, 320), lângă Deva (87), Munții Apuseni (98, 100, 249), pe cursul Someșului-Mare și Mic și împrejurimi (215, 243, 251, 257, 266, 290, 335, 357, 360), pe cursul superior al Mureșului (227, 229, 571), Secuime (573, 576), Sălaj (285, 298, 333, 337), în Hunedoara (831) și, rar, în Bucovina (370, 378).

sfärmuri (derivat dela pl. *sfärmuri*), comunicat, numai de două ori, cu rosturile: *il sfärmur* [miezul] (59) și *sfärmuriesc pita* (315), între Arad și Oradia.

sparge (< lat. *spargo*, -ere), numai în punctul 5 din Banat, sub forma *sparg*.

strumî (probabil o variantă formală a lui *sfrîmi* (*sfärfîmi*), comunicat din 170 (Făgăraș), sub forma *io strumîesc*. Alături, la 170, se află forma *sfrîmnîesc*.

urjumî (din *urjumă* «sfärmitură»), numai din Secuime (200), sub forma *urjumnăsc*.

zdrobî (< psl. sūdrobiti, TDRG., s. v.), cu variantele de rostire: *zdrobd'esc* (190, 289), *zdrobgîesc* (247), *zdrod'esc* (138) și *zdrogiesc* (150).

Răspândirea: numai în Ardeal, fără să formeze o aria unitară, în punctele: 138, 150, 190, 247 și 289.

zmicură (presupune un lat. pop. *exmiculare, S. Pușcariu, *Etym. Wb. d. rum. Spr.*, nr. 1943). Am întâlnit des acest verb și cu înțelesul de «a desfăcă», «a deigheocă».

Se comunică numai la pers. 1 sg. indicativ, fiindcă astfel era alcătuită întrebarea.

¹⁾ *u* final este mai mult sau mai puțin perceptibil.

²⁾ La prima vedere s-ar părea că este identic cu arom. *särmu* «sfärm», derivat din *särmă* «färâmă» (< alb. *θerime*), despre care veză Th. Capidan, *Aromânia. Dialectul aromân*, p. 357 și DR. II, p. 546.

Alături de alte sinonime: *zdrúmic* (116).

Răspândirea: Hunedoara (85, 109, 112, 116) și Banat (26, 75).

zdrumică (probabil din contaminarea lui *dumică* cu *zdrobi*, TDRG., s. v. *zdrumică*), cu următoarele rostiri: *zdrumic* (30); *zdrumicăj*, *cîta măldăj* (18); *l ~ [miezul]* 24, 40; *i ~ 30*; *~ pită* (45, 69, 79), *iău izdrumic* [probabil «*il ~*»] (116); *zdrumnic* (118); *zdrumicu* (90).

Alături de alte sinonime: *zmicur* (116).

Răspândirea: în Banat și în Hunedoara, în regiunile învecinate.

Materialul acesta ne permite să constatăm următoarele:

Se demonstrează și de data aceasta că este eronată părerea celor care susțin că un Atlas linguistic nu poate să ne facă cunoscute sinonimele unui cuvânt.

Subiectul *unic* comunică, destul de des, două sau chiar trei verbe care se întrebunțează pentru ideea de «a fărâmîti pânea».

Nu există un cuvânt singur pentru exprimarea acestei idei. Sfera semantică este, în acest caz, mai largă, de aceea ideea de «a frânge», «fărâmîtă» poate să fie exprimată printr'un număr atât de mari de verbe.

După origine, avem zece cuvinte din limba latină (: *călcia*, *demica*, *face ~*, *freca*, *främânta*, *frângere*, *pisa*, *rumpe*, *sparge*, *zmicura*), limbă, în care de asemenea această idee se exprima prin mai multe verbe (: *frangere*, *infringere*, *confringere*, acestea despre pâne, cf. Georges, *Deutsch-Lateinisches Handwörterbuch*, Leipzig, 1882, s. v. *brechen*; mult mai numeroase când este vorba, în general, de «a rupe»: *diffringi*, *rumpi*, *scindi*, etc.); apoi nouă formații pe teren românesc (*dejghioca*, *fărâma*, *mânânteli*, *mormânta*, *sfărâmi*, *sfârma*, *sfârmuri*, *strumi*, *zdrumica*), numai trei de origine străină (*mețcăi*, *mleci*, *zdrobi*) și un derivat tot de origine străină (*urjumi*).

Dintre acestea, cu extindere geografică mai mare sunt numai două verbe: *sfărâmă* (*sfârmă* s. *fărâmă*) și *främântă*.

E interesant de remarcat că, pe când Ardealul dela Mureș spre Nord are forma *sfârma* (*sfârm*), Basarabia are pe *fărâma* (*fărâm*). Această arie este întreruptă de *främânta*, care urcă din Banat — unde este mai răspândit — prin Munții Apuseni și cursul superior

al Mureșului — unde este izolat — până în Bucovina și Basarabia, în aceste din urmă provincii având o arie destul de întinsă. E greu să spunem dacă acest fapt este incidental sau poate fi vorba de o dislocare a lui *frământa*, în Ardeal, din partea sudică de către *sfârni*, iar din nord de către *sfârma*. Încercarea unei stratigrafieri a acestor verbe va fi posibilă numai după ce vom avea în față harta întregului teritoriu dacoromân. Ca o urmă despre o întindere mai mare a ariei lui *frământa* poate fi considerată atestarea acestui verb, cu acest înțeles, la Întorsura-Buzăului (punctul 186), în aria lui *sfârni*.

Tot atât de greu e să știm de ce *zmicura* se întâlnește *numai* în Hunedoara și Banat, iar *frângere*, numai odată, în Munții Apuseni. Viața acestor cuvinte nu se poate lămuri decât prin confruntarea mai multor hărți (: sfârmătură, a rupe un lemn, etc.).

Mai adăugăm că *frământa*, atestat pe o arie întinsă, alături de aceste 22 de verbe care reprezintă ideea de « a fărâmîti » nu poate fi un fapt incidental. Dimpotrivă, credem că *frământă* reprezintă pe lat. *fragmentare* și nu pe lat. *fermentare*¹⁾. Exemplile citate vin în sprijinul acestei etimologii date de S. Pușcariu (ZRPh. XXXIII, p. 233).

b) Frământă

La întrebarea 1846 a chestionarului normal figurează « a frământa pânea ». Chestiunea s'a pus totdeauna indirect, în felul următor: cum ziceți când amestecați făina cu aluat (s. drojdie) și apă, în covată (moldă, troacă, etc.)?

În toate cele 164 de sate am primit răspunsul *frământ*, cu completarea: *pita* sau *aluatul*. În Munții Apuseni, în punctele 93 și 94 am primit forma *mfârmântu*; în p. 18 (Banat), pe lângă *frămînt* și răspunsul: *pisaďă să facă pită*; iar în p. 308 (Bihor): *sogâz^u aluuatu* (pe masă), dar îl *främîntam* în albie.

¹⁾ Cum susține G. Giuglea, în studiul *Crâmpete de limbă și viață străveche românească*, din DR. III, p. 576 și u. Totuși este interesant de remarcat, după cele ce-mi comunică Th. Capidan, că la Aromâni forma *fârmît* (cu toate variantele) este singura întrebuită pentru preparatul aluatului, pe când pentru frământarea cașului se aude numai *ndesă* (v. și Th. Capidan, *Români Nomazi*, p. 114).

Alte observații în legătură cu răspunsurile primite:

Verbul «frământ», la ind. prez., pers. 1, păstrează pe -u final, mai mult sau mai puțin perceptibil, pe aceeași arie pe care am fixat-o la *județ*. În Basarabia (p. 660) am notat *frămînt*, care ar putea fi o urmă de -u final devenit î (v. articolul *Mână*). În Bucovina, ca și în graiul moldovenesc cu ă > a, am notat *framînt* (385, 395). În ce privește accentul, pe lângă forma accentuată pe -mînt mult mai generală, se constată, în Ardealul de Nord-Vest, și accentuarea pe silaba *fră-* pe o arie întinsă și *aproape* unitară. Ea se poate delimita astfel: plecând dela Sud, Crișul Alb dela frontieră până la izvor, apoi Munții Apuseni cu versantul din spre Valea Mureșului, însă numai până la Mogoș (de lângă Abrud), de aici o linie spre Cluj—Dej, în Valea Someșului-Mare până aproape de Năsăud, de aici pe Valea Sălăuții până în Maramureș și apoi întreg județul acesta (p.: 93, 94, 96, 98, 257, 266, 269, 273, 280, 285, 289, 290, 315, 335, 337, 339, 341, 343, 345, 347, 348, 350, 351, 352, 354, 355, 357, 359, 360, 361). În această arie, în jurul orașului Oradia se întâlnește aria cu accentuarea pe -mînt. Această schimbare de accent este asemănătoare cu cea din seria de verbe de felul lui *mărit*—*mărit*, *căștig*—*căștig*, etc.

În lat. ideea de «a främânta» se exprima prin verbele: *d e p s e r e*, *c o n d e p s e r e* și *s u b i g e r e* (Georges, *Deutsch-Lat. Wb.*, vol. II, Leipzig, 1882, s. v. *kneten*).

În limbile românice avem următoarele verbe:

În franceză: *boulanger la pâte*, *pétrir* (< lat. *p i s t u r i r e*, REW. nr. 6542), «détremper de la farine avec un liquide, la remuer et en faire de la pâte», *manier*, *malaxer*. Pentru franc. *pétrir* cf. și J. Gilliéron, *Atlas linguistique de la France*, harta nr. 1875. În proventală *pestrir* (REW., nr. 6542).

În italiană: *impastare* «intridire o coprir con pasta, o altra cosa che fosse tegnente» (franc. «pétrir», «faire la pâte»); *gramolare la pasta* «si dice del conciarla in una certa forma atta all'uopo» (franc. «pétrir»); *maneggiare* «toccare, trattare colle mani» (franc. «manier», «toucher», «tâter»); *mescolare* «confondare, mettere insieme cose diverse» (franc. «mêler», «brouiller»); *lavorare* «operare, far qualche cosa» (franc. «travailler», «faire», «agir») [ap. C. Ferrari și G. Caccia, *Gran Diz. ital.-*

franc.; cf. și O. Bulle și G. Rigutini, *N. Diz. ital.-tedesco*, s. v. *kneten*].

În AIS. (K. Jaberg și J. Jud, *Sprach- und Sachatlas Italiens und der Südschweiz*, vol. II, partea I, harta 237) autorii spun următoarele în legătură cu ital. *impastare* « *kneten* », « *pétrir*impastare » überall in der Bedeutung von *kneten* aufgefasst wurde. In Sardinien ist ‘*impastare*’ oft in der ersten Bedeutung (= Teig anruhren) belegt und von einem besondern Verb für « *kneten* » begleitet ». În Sardinia¹⁾ găsim, pentru « *impastare* » pe *suīyere* singur (cu diverse variante formale) < lat. *subīgere*, în punctele 943, 947, sau alături de « *impastare* », în punctele 949, 954, 955, 957 și 967. Interesant este răspunsul din 941 « *impāstai, suīyiri sa bāsta in sa mēza* », care par că ne demonstrează un paralelism semantic identic cu rom. *frământă* în covată, troacă, moldă, etc., dar « *soage* pe masă ». Interesante sunt notele din Legenda acestei hărți. La punctul 942 (din Sardinia): « Der Explor. erklärt z mit « *lavorare la pasta colle mani* » 3 mit « *premere nella tavania* ». — Zu *suīyere*: est *suēttu* ». La 973, după ce se « *främântă pasta* »... pói si *suéždi* in *sa mēza* ». Mai adăugăm notele dela punctul 160: « der Teig wird zuerst im Backtrog, dann auf dem Teigbrett... geknetet, zum Gähren in « *lu kōfē* » [= Korb?] gelegt und endlich auf dem Knetbrett zu Broten geformt », și dela 362: « ... hierauf werden von abgeschnittenen Teigklumpen von Hand lange Zylinder geformt (*dōmār*), von diesen kleinere Klumpen (*bravká*) abgetrennt und aus ihnen die Brotchen (*panéto*) hergestellt ».

În portugheză: *sovar o pão* « amassar, revolvendo e calcando a farinha com agua, para ficar bem misturada, e amas-

¹⁾ Pentru sardă cf. J. Spanu, *Voc. sard.-ital. et ital.-sard*, s. v. *suīghere* și Max L. Wagner, *Das landliche Leben Sardinens*, în *Wörter und Sachen* (1921), p. 52—53, care, pentru log. *suīgere* admite, împreună cu Salvioni, RIL XLII, 853 (Note Sarde, nr. 181), pe lat. *subīcere* (p. 53, n. 2). Tot pentru sardă e a se compara *cīnexiri* « *gramolare la pasta* », *cumossai* « *ammasare, intridere, rimanere la farina* » (Porru).

sada» (A. de Moreas Silva, *Dic. da lingua port.*, Lisboa, 1891, s. v. *sovar*).

În spaniolă: *amasar* « einruhren (Teig, Mortel) », « kneten (Teig) », « backen »; *heñir la masa* « den Teig kneten »; *sobar* « menear y oprimir alguna cosa repetidamente, à fin de que se ablande ó suavice » (*Nov. Dic. de la lengua castel.*, Paris 1898).

Din cele precedente rezultă că lat. *depsere* « kneten » n'a lăsat urme în limbile române. El a fost, se pare, în limba latină, un împrumut din l. greacă, puțin întrebuințat de poporul roman (Walde, *Etymol. Wortb.*, 172, ap. S. Pușcariu, ZRPh. XXXIII, 1909, p. 233). În locul lui s'a întrebuințat *subigere*, care pe lângă sensul de « pétrir » avea și înțelesurile de: « conduire, faire avancer »; « porter en haut »; « dompter (un animal), dresser »; « labourer, travailler »; « battre, pilier, mêler »; « amollir ou assouplir par le travaille »; « frotter, étriller »; « aiguiser », etc. (v. L. Quicherat et A. Daveluy, *Dict. lat.-franç.*, ed. V-a, s. v. *subigo*).

Lat. *subigere*, cu înțelesul de « pétrir » s'a păstrat numai în portugheză și spaniolă. În sardă (cf. mai sus AIS.) nu corespunde totdeauna francezului *pétrir*, ci mai curând operației de « ridurre la pasta in forma di panì », ca și în limba română (v. cele următoare).

Pentru ideea « a frământa pânea », celelalte limbi române au termeni întrebuințați în mod figurat (v. mai sus; cf. și S. Pușcariu, ZRPh. XXXIII, p. 233).

În l. română *a frământa pânea* reprezintă o inovație semantică. La început lat. *fragmentare* (> rom. *frământă*) a însemnat « a fărâmiți, a zdrobi », înțeles păstrat pe o ară intinsă, în dacoromână, cum ne demonstrează materialul ALR.-ului.

În sprijinul acestei aserțiuni putem pomeni și răspunsurile primite la întrebarea 1350 a chestionarului normal: Cum ziceti când mestecați făina cu apă pentru ca să faceți mămăligă? La această întrebare s'a răspuns foarte des cu verbele: *a mesteca* (cu diferite variante formale), *a freca*, mai rar cu *a zoli*, și câteodată cu *a învârti*, *râșni*, *făcălu* și *întoarce*. Pe o ară care cuprinde o parte din Munții Apuseni, cu întindere spre Arad s'a răspuns cu verbul *a frământă*, deci păstrându-se ideea, fiind vorba de obiectul de lemn cu care se mestecă (făcălețul, coleșerul, etc.).

de a fărâmiți bulgării de făină, pentru ca mămăliga să nu aibă «boți». Citez, după fișe, răspunsurile exacte, împreună cu alte verbe, pe care le-au pomenit subiectele, trecând, în parantez, numărul localității: *o frămînt, măstec* (51); *o främînt* (56); *uă främîntă cu săcitorę* (59); *o främînt* (65); *o năintui, o mfrämîntu* (93); *uo främîntă* (94); *uo främîntu* (96).

Ideea de «a fărâmiți» a trecut și în domeniul păstoritului, *la caș*, denumind «zdrobirea», «fragmentarea» cu «degetele a globulețelor de lapte închiegat» (S. Pușcariu, în DR. III, p. 776-777), pentru ca zerul să poată fi mai bine scurs (stors). După ce cașul este dospit și «uscat», pentru ca să fie păstrat în putină sau berbință, el se *främântă*, adică se rupe în bucăți și apoi se amestecă cu sare. Această operație se face până ce cașul devine o pastă maleabilă, fără de bucăți de caș¹⁾). *Främântatul* cașului se face mai ales de bărbăți, când e vorba de o cantitate mai mare, fiindcă reclamă mai multă putere pentru a putea fi fărâmițit. La făcutul pâni, *a främânta* înseamnă «a fărâmiți, a zdrobi, cu mâinile, golomoazele (clăbucii) de făină amestecată cu apă și a prepara prin îndesare și bătaie îndelungată, pasta uniformă a aluatului» (DA., s. v. *främântă*). În acest caz lat. *fragmentare* intră în domeniul semantic al lat. *subigere*, reușind dislocarea acestui din urmă din sfera sa semantică.

În främântarea pâni sunt distințe următoarele trei operații:

1. Aluatul sau drojdia se pune la dospit de seara (sau cu câteva ceasuri înainte de främântatul pâni) amestecându-se cu puțină făină de grâu (dacă pânea e de grâu) sau de porumb (pentru pânea din făină de porumb) și cu apă călduță. Pasta aceasta, amestecată bine, se pune la căldură potrivită ca să fermenteze.

2. După dospire, aluatul se pune într'o covată (*moldă, troacă*, etc.), împreună cu făina și cu cantitatea de apă caldă necesară. La pânea din făină de păpușoiu, se obișnuiește «opărirea» ei cu apă cloicotită. Femeia apoi amestecă aluatul cu făina, fărâmițind bulgăreii, cocoloasele de făină ce se fac, până se formează o pastă, care apoi se lucrează. Această operație se numește *främântă*.

¹⁾ Așa se procedea în nordul Ardealului, pe valea Someșului-Mare. Operația îmi este cunoscută din Poiana-Ilvei, jud. Năsăud.

tatul pânii. După aceasta, pasta se pune la căldură potrivită, ca să dospească.

3. Coca după ce e dospită, prinde de-a-supra o pojghiță, care crapă, semn că pânea a dospit de ajuns. Focul în cuptor trebuie să fi ars, până ce vatra s'a înroșit. Atunci femeia presară pe masă făină de grâu sau de porumb (care e mai aspră), rupe din cocă sau aluat câte o bucătică, o pune *pe masă*, o învârte în făină ca să nu se prindă de mâni, și modelează bucata de aluat, dându-i o formă rotundă. Această operație se numește în unele părți *sogitul pânii* (franc. *pâtonner*).

4. După aceasta pânea se bagă în *cuptor* sau *subt ūest*.

În regiunile unde se face pânea din făină de porumb, acolo *sogitul* și *sogatul* aluatului *nu se obișnuesește* (345), fiind vorba numai de frământat. La această pâne, aluatul nu este legat; pasta din făină de porumb fiind mai fărâmicioasă, se ia din covată (moldă, troacă, etc.), cantitatea necesară unei pâni, se pune pe masă și i se dă forma rotundă cu mâna udată în apă. *Sogitul* se obișnuesește în deosebi la pânea din făină de grâu.

Sunt regiuni — mai ales când în loc de aluat se întrebuiștează drojdie — care nu obișnuesc să dospească deosebit aluatul. Drojdia se amestecă în făină, când aceasta se *frământă*. Mi s'a explicat de subiecțe-femei că acest procedeu are un desavantaj: dospirea se face într'un timp mai îndelungat.

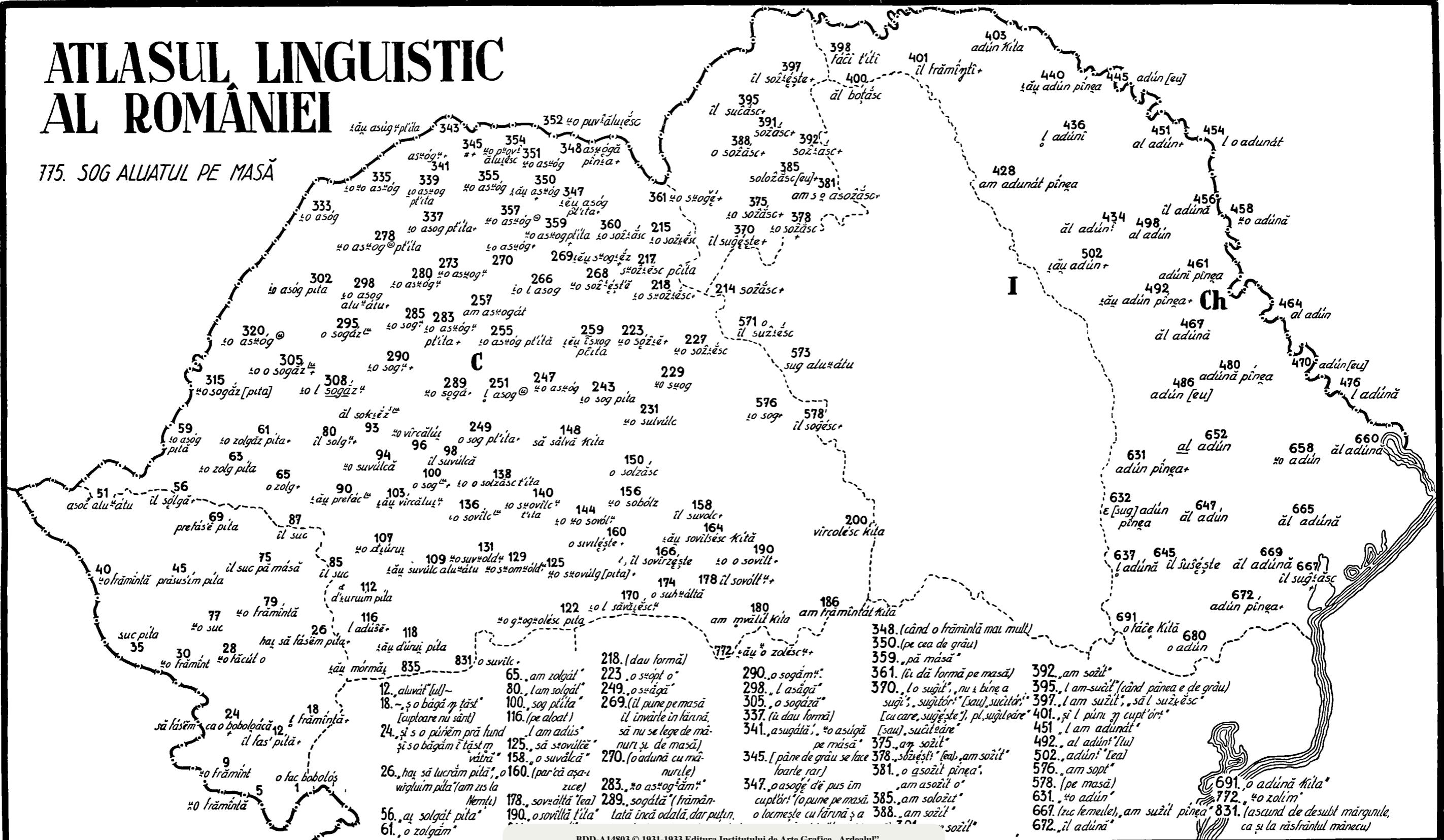
c) Soage

Cunoscând de-acasă cuvântul *soage*, pentru operația menționată, în chestionarul normal, pe lângă întrebarea *a frământa pânea* (1846), am trecut și chestiunea: cum ziceți, când luați aluatul dospit din covată, îl puneteți *pe masă* și îi dați forma pâni (chest 775 și 1847). AIS. n'a prevăzut această întrebare, de aceea în răspunsurile primite pentru «*kneten*», ital. *impastare*, autorii italo-elvețian observă că, în sardă, reprezentantul lat. *subigere* are înțelegeri care nu corespund totdeauna sferei semantice a lui *impastare*.

Chestiunea a fost pusă de două ori de ALR., pentru a se vedea dacă subiecțile răspund cu același cuvânt sau printre un sinonim, precum și dacă pronunțarea este la fel. Prima întrebare se pune

ATLASUL LINGUISTIC AL ROMÂNIEI

775. SOG ALUATUL PE MASĂ



în ziua primă a anchetei, pe când a doua (1847) îm a doua sau a treia zi. Răspunsurile la aceste întrebări le-am primit imediat, dovedă că această operație este cunoscută și de bărbați, deși ea aparține unei îndeletniciri specific femeiești.

La întrebarea 775 — cartografiată în harta alăturată — ¹⁾, în cele 164 de localități anchetate până acum am primit următoarele răspunsuri, pe care le grupez, pentru comoditate, alfabetic:

aduce (< lat. *adducere*) subt formele: *l* [aluatul] *adusă*, *l am adus* (116). Se află în mijlocul ariei lui *diurui*.

adună (< lat. *adunare*), cu următoarele completări: «pânea» (428, 440, 461, 480, 492, 631, 632, 672) sau «aluatul» (v. Variante formale).

Alături de sinonime: *o face kită* (691).

V a r i a n t e f o r m a l e: *adún pînea* (440, 492, 631, 632, 672), *adún kita* (403), [eu] *adún* (445, 470, 486, 502), *yo adún* (658), *o adún* (680), [ea] *adúnă* (461), [ea] *adună* (502), *o adúnă* [pânea] (480, 691), *yo adúnă* (458), *il adúnă* [aluatul] (456, 672),

¹⁾ Pentru interpretarea hărții «soage» să se țină seamă de următoarele semne și abreviajuni:

+ pus la sfârșitul unui cuvânt, înseamnă că în note sînt completări date de subiect în legătură cu răspunsul.

„ „ = când textul a fost reprobus cu rostirea exactă, transcrisă fonetică

() = informații date de subiect, dar reproduse de anchetor în limbă literară.

[] = o explicație dată de anchetor.

; = când s'au separat două cuvinte

= când în localitate nu există nici un termen pentru noua chestionată.

? = când subiectul nu știe cum să răspundă. În acest caz se poate să existe un termen în localitate, însă nu pare a fi des întrebuințat.

[?] = când anchetorul se îndoiescă de veracitatea răspunsului.

o (grec) sau *Sug* = anchetorul a sugerat răspunsul subiectului.

(V) = termen vechiu, întrebuințat înainte vreme.

(A.) = termen întrebuințat astăzi

e sau *E* = subiectul ezită, nu răspunde spontan.

Un cuvânt subliniat înseamnă că forma transcrisă fonetică a fost auzită întocmai de anchetor.

ăl adún (647), *ăl adúnă* (660, 665, 669), *ăl adúnă* (467), *ăl adún^e* (434), *ăl adún* (451, 464, 498) *ăl adún^e* (492), *al adún* (652), *l adúnă* (637), *l adúnă* (436), *l adúnă* (476), *l o adunát* (454), *am adunát* (428, 454).

Am menționat toate răspunsurile, fiind interesante pentru formele pron. *il* și pentru soarta lui -ă final (cf. articolul *Mâna*).

Răspândirea: *Numai* în Basarabia (403, 428, 434, 436, 440, 445, 451, 454, 456, 458, 461, 464, 467, 470, 476, 480, 486, 492, 498, 502, 631, 632, 637, 647, 652, 658, 660, 665, 669, 672, 680, 691), cu excepția jud. Hotin (unde se întrebuintează: *boțasc*, *frămînt* sau *façă t'ită*) și a părții sudice, unde întâlnim pe *sușesc* (*sužesc*), *sușesc* și *fače kită*. În p. 667, *sușesc* este venit din Nord, odată cu locuitorii satului. În sat mai există tradiția următoare: «părinții noștri au venit dela Hotin, cam din *Văscăuț*, din vremea de demult». Aria lui *sogesc*, din Ardeal, se întinde până în Nordul Bucovinei.

asogă (asogi). Este tot *soage* (*soga*, *sogī*) însă, în Ardealul de Vest, a primit prep. *a* dela infinitiv, cu care a format corp. Și astăzi, în aceste regiuni sunt curente formele lungi ale infinitivului, înaintea cărora se pune prep. *a*, care se exprimă în alte regiuni prin subjonctiv. Iată câteva exemple, notate din conversație: *sămănă a firę* = a fi (305); *am sucuit a zičire* = am obișnuit a zice (308); *dia yo măritărę* = pentru a o mărita (343); *apúca a rošíria* = începe a roși ouă (315); *mă urăsc a šid'ęre* (315); *n am sucuit a bęre* = n'am obișnuit a bea (295); *cít má až stári* = cât mai ai a sta (295).

Variante formale și complete: *jo asóg* (333); *jo asóg aluğátu* (298); *jo asóg píta* (59, 302), ~ ~ *pt'ítā* (347); «îi dau formă» (337); *o asoğę d'ě pus īm cupt'ór* («o pune pe masă, o tocmește cu fărină, apoi o pune într'o t'ępşă» = tipsie, 347); — *jo yo asóg* (247, 335, 351, 355); *iău asuóg* («pe cea de grâu» 350); ~ («o adună cu mînurile» 270); ~ *pt'ítā* (255, 339); ~ ~ *pă másă* (359); *yo asuogū* (273, 278, 280, 283, 320, 357); *l asógū* (251); *l asóg* (266); *asog¹⁾ aluğátu* (51); *iău asuágū pt'ítā* (343); *yo asuágă pę másă* (341); *asuogă pińią* («o frământă mai mult», 348); *yo*

¹⁾ g final l-am auzit intermediar, între c și g.

am asuogát (257); — *o asožit pînăea, ȇo am s o asožăsc, am asožit o* (381).

Răspândirea: în partea vestică a Aradului (51), de aici, pe lângă frontieră, spre Nord (59), lângă Oradia (320, 302, 298, 333, 335), lângă Satu-Mare (339), Tara Oașului (341, 343), Maramureş (347, 348, 350, 351), lângă Baia-Mare (355, 357, 359), Sălaj (278, 280, 283, 337), lângă Cluj (251), Mociu (247), lângă Dej (255, 257, 266, 270, 273) și, odată, în Bucovina, la Scheia (381), de lângă Suceava, ai cărei locuitori trebue să fie veniți din Ardeal, fiindcă au și rostirea *lapēcē*, în loc de *lapte*, caracteristică *numai* regiunii din partea sudică a Năsăudului.

boțî (derivat din *boț*, DA.), odată, subt forma: *ăl boťăsc* (aluatul) din p. 400.

diurui (< ung. *gyurni* « kneten »), numai în Hunedoara, subt formele: *d'úruj* (118), *dğuruj* (107) și *dğıuruim pîta* (112). Semnul *dğ* reprezintă un sunet intermediar între *d'* și *g* (din *ginere*).

face (< lat. *facere*), subt formele: *uo făcut o* (28), *făci t'itî* (398), *ăl fas' pîta* (12), *hai să fás' ēm pîta* (26), *o fac bobolós* (1), *să fás' ēm ca o bobolögacă* și *s o púñem pră fund* și *s o bágăm ȇ tăst m váträ* (24).

Răspândirea: Mai ales în Banat (1, 12, 24, 26, 28) și odată în jud. Hotin (398).

främântă (< lat. fragmentare), cu completările: *kíta* (186) sau *s o bagă n tăst*, fiindcă nu sunt cuptoare (18).

Variante formale: *uo främînt* (9, 30), *uo främîntă* (5, 40, 79), *l främîntă* (18), *ăl främîntî* (401), *am främîntat* (186).

Răspândirea: în Banat (5, 9, 18, 30, 40, 79), în Secuime (186) și în jud. Hotin (401).

gogoli, odată din 122, subt forma: *uo gyogyalésc pîta*.

însogă (din *sogă*, cu prefixul *în-*), odată subt forma *îsugóp pîta* (259). Se află la limita ariilor *sog* și *asog*.

invăli (< psl. *valiti*), odată, subt forma: *am mvălit kíta* (180).

luceră (< lat. *lucrare*), în punctul 26, subt forma: *hai să lucrăm pîta*.

mormăi, numai din p. 835, subt forma: *iău mórmăi*.

povăluî (< rut. *povaliti* « niederwerfen », « hinstrecken »; cf. și rut. *poveliciți* « in grosse Theile theilen »), subt formele: *puovîălujesc* (354) și *puvîălujasc* (352).

preface, sub formele : *prefás'ě pítă* (69) și *ią̄u prefác"* [aluatul] (90). Acest înțeles militează mai curând pentru originea lat. **perfacere* = lat. cl. *perficere*, între altele și cu înțelesul de « fabriquer (avec art) », « travailler », « confectionner »: *vasa ea perficiuntur*, Plin. « on donne a ces vases la dernière façon... »; *perficere lanas, coria*, Plin. « préparer des laines, des cuirs ». Cf. arom. *prifațiri*, pentru care G. Pascu (*Dict. ét. macédo-roumain I*, p. 84, nr. 591) admite aceeași etimologie. CDDE., nr. 534, necunoscând acest înțeles pentru dacorom., consideră pe *preface* « o formătie românească cu pref. *pre-* » menționând modele slave. N'ar fi imposibil ca alături de lat. **perfacere* > rom. *preface*, păstrat în regiuni izolate, să se fi format *preface*, cu prefixul *pre-* după modele slave, însă cu înțelesul de: « refaire, transformer, réduire » (cf. S. Pușcariu, *Etym. Wb. d. rum. Spr.*, nr. 1371). E interesant apoi faptul că *preface*, în punctul 90, se află la limita estică a ariei *zolga* (s. *solgă*) și la cea vestică a ariilor *vîrcălui*, *diurui*; iar în p. 69 între aria *solga* și aria *suci*. Curând, probabil, *preface* va fi dislocat, acoperit de ariile limitrofe.

presucì, atestat odată, din 45, sub forma: *präsus'im pita*. Fiind întrebuițat în Banat, îl putem considera ca format pe teren românesc (nu din sărbește) din *suci* (v. acest cuvânt) cu prefixul *pre-* > *prä-*.

săvăi odată, sub forma: *io l săvăięsc" pita* (170).

sivilă subt forma *o sivilește* (160). Subiectul este bărbat și nu prea cunoaște termenii îndeletnicirilor specific femeiești, de aceea a adăugat « pare că aşa îi zice ».

soage (*sogà*, *sogi*). Din lat. *subigere* (S. Pușcariu, în ZRPh., XXXIII (1909), p. 232-233). Materialul nostru arată trecheri analogice dela conj. III-a la conj. I (cf. S. Pușcariu, în DR. IV. p. 704, n. 1) și la a IV-a. — Variantele formale și explicatiile subiectelor pentru această lucrare: *o sog"*, *sog pt'ita*¹⁾ (100); *io sog"* (285); *io sog pita* (243); *io sog, am sopt*²⁾ (576); *yo suog* (229); *sug aluyüatu* (573); *yo sogă*, *sogată* « frământată, puțin,

¹⁾ u final apare rar când urmează un alt cuvânt, mai ales dacă subiectul nu face pauză.

²⁾ Participiul e analog după *coace-copt* și nu e urmașul direct al lui subiectum.

încăodată, înainte de a o băga în cuptor » (289); *o suagăă, o sog pt'ita* (249); *uo sožiě, a suopt o*¹⁾ (223); *uo suagę* « îi dă formă pe masă » (361); *o sogăm*^u, *jo sogu* (290); — *uo sogăz* (315); *jo l sogăz*^u (308); *o sogăz*^u (295); *iěu suogięz* « pun [aluatul] pe masă, îl învârt în făină, să nu se lege de mâni și de masă » (269); *äl sokjēzu*²⁾ (93); *o sogazăă, jo o sogăz*^u (305); — *il soğesc* « pe masă » (578); *il suğışc*, *am sužit* (« pânea », « zic femeile ») (667); *il suğește, l o sugit, suğitor* « cu care suğește », sau *suçitor*, cu pl. *suğitoare* sau *suçitoare* (370); *sožasc, am sožit* (214, 375, 378, 388, 391); *sožiǎsc* (360, 392); *sožiěsc* (215, 217, 218, 227); *il sužiěsc* (571); *sužiěsc, il sožiěste, l am sužit* (397); *uo sožiěst'ě* (268).

Răspândirea: în Munții Apuseni, partea din spre Mureș (93, 100, 249), cursul superior al Someșului-Mare (215, 217, 218, 268, 269, 360, 223) și al Mureșului (227, 229, 243), în Secuime (571, 573, 576, 578), lângă Cluj (289, 290), în Bihor (295, 305, 308, 315), în Sălaj (285), în Borșa, j. Maramureș (361), în Bucovina (214, 375, 378, 388, 391, 392, 397), odată, în Basarabia de sud (667) [cf. *adună*].

sobolzì. Probabil tot *soválta*, influențat de *solzi*, cu a cărui aria se limitează. Comunicat odată, dela Daneș (156), lângă Sighișoara, sub forma *uo sobolz*.

solgă (zolga). Probabil lat. *solvere*, care avea sensul de « faire cesser l'agrégation »; « désunir, séparer, rompre »; « détacher, dénouer », etc., care ar fi devenit în rom. **solb*, iar subtil influența lui *sog* (*soage*) > *solg*. Pentru limbile românece cf. REW., nr. 8081, v. *solvere*. — Variante formale și complete: *il solg*^u, *l am solgat* (80), *il solgăă, aj solgat pita* (56), *jo zolg pita* (63), *o zolg, am zolbat* (65), *o zolgăm, jo zolgăz pita* (61).

Răspândirea: aproape în continuare, spre Nord-Vest dela aria lui *soválta*, lângă Arad (56), Ineu din Bihor (61, 63, 65), lângă Vașcău (80).

sologì, comunicat odată, din Bucovina (385), subtil forma *soložasc, am soložit*.

solvă, comunicat odată, din Lechința de Mureș (148), subtil forma *să salvă kita*. Probabil avem tot pe lat. *solvere* > **solb* > *solv*.

¹⁾ V. nota 2

²⁾ Sunetul *z* l-am auzit intermediar între *z* și *s*.

solzì. Probabil un lat. **sol(i)dire* pentru *solidare* (« dichtmacken »; « löten », REW. 8068). Comunicat de lângă Aiud (138) sub forma: *io o solzăsc t'ita*, iar de lângă Târgu-Mureş (150) *o solzăsc*.

sovâlsì, sub forma: *iău sovîlsec kită* (164).

sovâltă (< lat. *sub-vol(u)tare*, ap. CDDE, 794, care menționează și forme românești asemănătoare). — Variante formale și completeri: *o sovîltă t'ita*, *o sovîlt ~* (190), *il'sovoltu*, *sovîltă* (178), *o suhvältă* (174).

Răspândirea: numai în partea Sud-estică a Ardealului (174, 178, 190).

sovârzì. sub forma *il sovârzechete* [aluatul], din p. 166. La început, subiectul, fiind bărbat, a declarat că nu știe cum i se zice acestei operații, mai târziu și-a adus aminte.

sovoli. Probabil tot *sovâltă*, căci este comunicat dela limita nordică a ariei acestuia, sub forma *io yo sovolu* (144).

suci. Cu acest înțeles, probabil o contaminare a lui *sog* < *sug* (v. *soage*) cu *suc*, pentru *sucesc*. Un răspuns din Bucovina (370) ne indică, în parte, drumul acestei contaminări: aluatul se *sugește* sau *lo sugit*; obiectul cu care *sugește* se chiamă *sućitor*, pl. fem. *suğitoare* sau *sućitoare*. El este același ca și *făcălețul*: rotund, în formă de sul, lung de cca. 50—75 cm. și gros de cca. 5—7 cm. în diametru. — S'a comunicat cu următoarele completeri și variante formale: *il suc* (87, 85), *~ pă masă* (75), *yo suc* (77), *suc pita* (35), *il sućasc*, *lam sućit* [numai pânea din făină de grâu] (395), *il sușește* (645) [prin asimilare: *s—s* > *ś—ś*].

Răspândirea: în Banat (35, 75, 77, 87, 85), odată în Bucovina (395) și odată în Basarabia (645).

sumoldà [din contaminarea lui *suvoltă* (v. *sovâltă*), obișnuit în regiunile învecinate, cu *moldă* (« troaca s. covata în care se frământă »), cuvânt întrebuițat în loc de *troacă s. covată*], atestat numai din p. 129, sub forma: *yo suvymoldu*.

suvoldà rezultat din contaminarea lui *suvolta* (v. *sovâltă*) cu *moldă* (cf. sumoldà), numai odată, din p. 131 (învecinat cu p. 129), sub forma: *yo suvymoldu*.

svulcà [probabil tot *sovâltă*, influențat de *sufulcà* (suflecă)] cu următoarele variante formale și completeri: *sulvulc aluatu* (109), *il suvulcă* (98), *yo ~* [pânea] (94), *suovilc*

t'ita (140), *sovîlcu* (136), *îl suvolc, o suvâlcă* (158), *o suvilc*, cu următoarea lămurire dată de subiect: « ascund măginile [aluatului] dedesubt ca și la răsfrântul mâncării » (831); cu trecerea des întâlnită a lui -c (final) în -g: *uo suovulg*, dar să *suovulcă* (125); și cu anticiparea lui *l* din silaba următoare, poate printr'o asociere de idei cu « sul »: *uo sulvulc* (231).

Răspândirea: Continuă, în spre Nord, aria lui *sovâltă* astfel: în Hunedoara, la Livezeni (831) și Orăștie (109), în Munții Apuseni (94, 98), la Sibiu (125), lângă Alba-Iulia (136), lângă Blaj (140), Sighișoara (158) și până aproape de Târgu-Mureș (231).

vârcăluì (cf. germ. *wirken*), cu formele: *jău vîrcăluju* (103), *uo vîrcăluj* (96).

vârcoli (< bulg. *vürgaljamü*; cf. și bulg. *vürkolest* « rotund », ap. I. A. Candrea, *Dicț. l. române*, în *Dicț. enc. « Cartea Românească »*), odată, sub forma *vîrcolesc* « pita » (200).

virglui, termen întrebuită înainte de Unire. Subiectul declară că *virgluin pîta* « am zis la Nemți »; astăzi însă se zice *lucrăm pîta* s. *fas'em pîta* (26).

zoli, sub formele: *uo zolim, jău uo zolesc* (772).

În dial. aromân această operație se numește: *disfindziri* (*disfingu, disfimșu, disfimtu*) « a tăia aluatul în bucăți de pâne » (I. Dalametra, *Dicț. macedo-român*, Buc., 1906, cf. și G. Pascu, *Dicț. etym. macédonoroumain*, I, s. v. *disfindzire* < lat. *defingere* « façonner, donner la forme »). CDDE., nr. 499, admite pe lat. *disfingere* (Papahagi, *Jb.* XII, 102), iar REW., nr. 3313, îl grupează la lat. *fingere*.

Sunt deci 33 de verbe care exprimă ideea de « a soage », unele din ele cu o arie foarte redusă.

Dintre acestea ocupă un teritor mai însemnat: *soage, aduna, frâmânta, suvolta, diurui și sucu*.

Aria lui *soage* (și *asoage, soga, sogi*) se întinde la Nord-Vest de o linie imaginară care ar pleca dela Stamora-Germană, din frontieră Banatului cu Jugoslavia, la Lugoj—Deva, de aici pe valea Mureșului până la Târgu-Mureș, apoi până la Miercurea-Ciucului și de aici pe vechea frontieră a Ardealului și a Moldovei, cuprinzând toată Bucovina. De sigur aria lui se întinde și în Moldova, întâlnindu-se undeva cu aria lui *aduna*, cuvânt caracteristic Basarabiei.

Dacă *soage* pe această arie este în regres sau în progres, e greu să o spunem. Constatăm însă că în punctul 100, de lângă Abrud, *soage* este înconjurat de cuvintele: *suvulca* (98), *vârcăluș* (96), *suvulca* (94), *vârcăluș* (103), *sovîlcă* (103), *solzăsc* (138). Pentru regresul ei militează punctul 567, în care, la întrebarea 775, subiectul a răspuns: *sog, am sopt*, dar la întreb. 1847: *sovîlcă, am sovîlcă o, am sopt o*. Dacă din partea aceasta *soage* este amenințat să fie dislocat de *suvalcă*, în Nord, în Maramureș, el este însă înlocuit prin *povălui*, în punctele 352 și 354.

În afara de această arie, *soage* se mai întâlnește în sudul Basarabiei (p. 667), sub forma *suğlaşcă*, iar în punct. 645, *şuşeşte*. În întâiul punct nu avem a face cu un *soage* băstinaș, fiindcă în tradiția satului se spune că Românii de aici au venit în veacurile trecute din jud. Hotin. De sigur ei au trebuit să vină dintr-o regiune unde exista *soage*. Din acest fapt reținem două constatări importante: a) materialul atlasului va demonstra și deplasări de populație, coroborând datele istorice; b) un cuvânt izolat, într-o arie periferică, nu reprezintă totdeauna un rest dintr-o arie veche. În *şuşeşte* (p. 645) probabil că trebuie să recunoaștem pe un *soğesc*, influențat de verbul *sucesc*. Nici locuitorii acestui sat nu sunt autohtonii, ci veniți într-o epocă relativ mai nouă. Si astăzi există în sat urmele unui cimitir tătăresc.

Pe teritoriul fixat pentru *soage*, se remarcă o regiune nordică (delimitată la *asoga*), în care el a primit un *a* protetic (mai curând din adăugarea prepoziției infinitivale), devenind *asog*. Acest *a* a fost considerat de subiectele vorbitoare ca un fel de prefix, de aceea la limita ariilor *sog—asog* s'a putut naște și un *însog*, ca în punctul 259; sau *însolg* (80) la limita ariei *sog* cu *solg* (*zolg*), la întrebarea 1847.

Soage, la limita ariei sale, a influențat cuvintele cu care s'a întâlnit sau a primit influențe din partea acestor sinonime semantice. Pentru cazul întâi menționăm pe *solg* (*zolg*), care se întâlnește în nordul Mureșului, pe lângă Arad (aria este fixată la *solga*). Unui vechiu **solv* (< lat. *solvere*), *soage* i-a schimbat structura fonetică, prefăcând pe *b* în *g*. Pentru cazul al doilea avem pe *suc*, tot aproape de limita ariei lui *sog*, în care trebuie să vedem un prezent nou dela *suga* sau *sugi*, modificat în consonantism subt influență

lui *suc* (pentru *sucesc*). Același fenomen cred că-l întâlnim și în *sucăsc* (395) din Bucovina, mai ales că acest cuvânt se întâlnește în mijlocul ariei lui *sogesc*. Asupra lui *soage* a influențat, tot în Bucovina, un alt cuvânt, pe care nu-l cunoaștem, prefăcându-l în *soloșăsc* (385).

Interesant mai este faptul că *sog* păstrează, ca și *frământ*, *județ*, etc., pe *u* final, confirmând aria de păstrare a acestui sunet, pe care am fixat-o la cuvântul *județ*.

Soage, părăsind domeniul său semantic — fiind înlocuit de *frământă* —, din cauze pe care nu le cunoaștem, a trecut într'unul « înrudit », însă el și-a mai păstrat o parte din semantismu-i vechiu, căci atunci când se « *soage* » aluatul, el se « *frământă* » puțin pe masă. Ca un indiciu, poate fi considerat răspunsul din 348, unde se zice că se « *asoage pânea* » atunci « când se *frământă* » mai mult. *Soage* păstrează și ceva din sensul lui *frământa* (lat. fragmentare), căci *sogitul* implică și ruperea aluatului în bucăți de forma unei pâni. Acest sens este mai bine păstrat în explicația « melițez, frământ (pâne), frec mărunt » pe care o dă dicționarul lui Bobb lui *asogă* (cf. Hasdeu, EtMR., p. 1873 și S. Pușcariu, ZRPh., XXXIII, p. 233).

Avem deci un interesant caz de « suprapunere semantică » :

f r ā m ā n t à	= « sfârâmîți, zdrobi », devine
<i>frământă</i>	= franc. <i>pétrir</i> dar și « <i>zdrobi</i> »
iar: <i>soage</i>	= franc. <i>pétrir</i> , devine
<i>soage</i>	= « a da formă aluatului », dar și « <i>a zdrobi</i> », « meliță ».

Dislocarea reciprocă a celor două cuvinte s'a făcut cu pierderi semantice din partea amândurora.

Soarta lat. *subigere*, subtil raport inter-romanic, apare astfel : în limba poporului roman el a înlocuit pe *depsere*; în Romania s'a păstrat, cu sensul de « *pétrir* » numai în portugheză și spaniolă și, în parte, în sardă. Inovația semantică (de a da pe masă aluatului forma pânii) s'a întâmplat numai în dacoromână și, în parte, în sardă. Situația periferică a lui *subigere*, confirmă părerea lui M. Bartoli că ariile periferice sunt, în multe cazuri, mai conservative (*Introduzione alla Neolinguistica*, Geneva, 1925).

Din viața lui *soage*, din punct de vedere al metodei într'o anchetă dialectală, reținem că nu se poate spune nimic a priori despre un cuvânt din chestionar. Dacă anchetorii ALR.-ului ar fi trecut cu vederea această întrebare, n'am fi putut cunoaște interesanta viață a lat. *subigere* în dacoromână. Se pare că acesta e cazul în AIS.

În legătură cu celelalte verbe care exprimă ideea de « a soage » adăugăm următoarele :

Adună, este caracteristic Basarabiei, unde se găsește singur. Abia în Nord, la întâlnirea cu Bucovina și Moldova, se ivesc verbele *frământa*, *boți* și *faće t’itî*. Graiul Românilor de pe malul stâng al Nistrului (din USSR.), de data aceasta, merge mâna în mâna cu Basarabia¹⁾). Dacă *adună* se întâlnește pe malul Prutului, probabil că aria lui (cu acceptiunea de « a soage ») se întinde și în Moldova.

Frământă, are o arie mai unitară numai în sudul Banatului; în colo, tot în Banat, este întrerupt de ariile *suc*, *lucru pita*, *o făcut-o*, ceea ce indică o arie odinioară unitară. Dacă mai adăugăm pe *frământa* din Secuime (p. 186) și din jud. Hotin (401), avem dreptul și mai mult să credem că odată aria acestuia a cuprins un teritoriu mai însemnat.

Împotriva lui *suvolta* (*sovoltă*, *suholtă*, etc.), a cărui arie pare că vine din Muntenia și Oltenia, — și urcă în Ardeal până la Târgu-Mureș, Abrud, Deva și Petroșani —, luptă mai multe cuvinte :

Subt influența lui *moldă*, avem *somold* (129) și *suvolod* (131); subt a lui *sufulca* : *sufulcă* (94, 98, 831, 109, etc., v. *sufulcă*). Se întâlnește apoi înconjurat de verbele: *săvăi* (170), *invăli* (180), *zoli* (772), *frământa* (186), *sovărzi* (166), *sivili* (160), *sovâlsi* (164), *sobolzi* (156), *solzi* (138, 150), *soga* (100), *vârcălui* (103), *diurui* (107). Cu toate acestea, el este în progres față de aria lui *soage* (v. acest cuvânt, în p. 576). Care dintre aceste arii e mai veche, care este succesiunea în suprapunerea acestor cuvinte, nu putem spune. Dacă aria lui *suvolta* se întinde și în Muntenia și Oltenia (cum ar părea după *suvoalbe* « rouler, remuer, fouiller » din CDDE.,

¹⁾ Altădată nu, de ex. la verbul *uita*, pers. 1 sg. indic. este *uit*, în Basarabia, pe când la Transnistrieni (p. 476): *uit*, *ut*, *ultă*, cu accentul vechiu, caz unic în cele 164 sate anchetate până acum, etc.

nr. 793, semnalat din Dolj, Romanăti, Muscel), atunci, în Ardeal, originea lui munteano-oltenească ar fi aproape sigură. Fiind vorba de un cuvânt specific felului de a face pâne — unde o călătorie a lui pare puțin probabilă — întinderea lui în Ardeal s-ar putea explica prin legături mai intense între Sud-Estul Ardealului și Vechiul Regat sau prin imigrări. Aserțiunea pare cutezătoare, cu toate acestea credem că nu ne aflăm în fața întâiului caz (sate din Bucovina, ca Vatra-Moldoviții, Ciudei, Șcheia au fonetism și cuvinte caracteristice numai în nordul Ardealului) și că hărțile ALR.-ului ne vor aduce, și în această privință, surprinzătoare constatări. Privind harta lui *soage* rămâi nedumerit de ce acesta coboară din spre nord până în Valea Mureșului și de ce *suvolta* urcă numai până în Valea Mureșului.

Diuruș, se întâlnește numai în Hunedoara, unde se pare că a acoperit aria lui *suvolca*.

Suci, cu aria lui în Banat și, rar, în Bucovina și Basarabia, pare că s'a suprapus peste aria lui *sog*, devenit *sug*.

Mai sănt interesante cuvintele: *mormăi* (p. 835), *gogoli* (p. 122) și *zoli* (p. 772) semnalate n u m a i din satele din sirul sudic al Carpaților, care au legături cu cele din Oltenia și Muntenia.

SEVER POP

LOCALITĂȚILE ANCHETATE DE SEVER POP¹⁾

1/67	Jupalnic (Severin)	45/60	Bucovăț (Timiș)
5/68	Bârzasca (Caraș)	51/107	Semlac (Arad)
9/69	Cârbunari (Caraș)	56/105	Arad, sub. Micălaca
12/71	Borlovenii V. (Caraș)	59/33	Şimandul de S. (Arad)
18/66	Cornereva (Severin)	61/110	Beliu (Bihor)
24/70	Maîdan (Caraș)	63/108	Agrigiu (Arad)
26/93	Măru (Severin)	65/109	Almaș (Arad)
28/63	Câlnic (Caraș)	69/106	Şiștarovăț (Timiș)
30/62	Ferendia (Timiș)	75/112	Răchita (Severin)
35/61	Banloc (Timiș)	77/64	Vermeș (Caraș)
40/59	Checea rom. (Timiș)	79/65	Îdioara (Severin)

¹⁾ Primul număr reprezintă numărul cartografic, iar al doilea ordinea în care s'a anchetat, păstrându-se principiul de a se aduna materialul în zig-zag. În parantez este trecut județul, iar la orașe, mahala sau în care s'a făcut ancheta.

85/111	Lăpugiuł de S (Hunedoara)	231/56	Lăurenți (Mureș)
87/113	Săvârșin (Arad)	243/55	Râciu (Mureș)
80/115	Câmp (Bihor)	247/41	Mociu (Cluj)
90/94	Prăvăleni (Hunedoara)	249/98	Buru (Turda)
93/89	Arieșeni (Turda)	251/39	Feleac (Cluj)
94/42	Avram Iancu (Turda)	255/7	Fundătura (Semeș)
96/38	Certeje (Turda)	257/51	Olpret (Semeș)
98/97	Sălcia de J (Turda)	259/4	Corvinești (Năsăud)
100/87	Mogoș (Alba)	268/3	Năsăud
103/88	După Piatră (Hunedoara)	266/50	Ciceu Giurgești (Semeș)
107/46	Vețel (Hunedoara)	269/5	Tărlișua (Semeș)
109/49	Orăștie	270/6	Vîma Mare (Semeș)
112/47	Hunedoara (Zlaști)	273/10	Ciocmani (Sălaj)
116/92	Ștei (Hunedoara)	278/35	Supurul de Jos (Sălaj)
118/46	Pui (Hunedoara)	280/9	Moigrad (Sălaj)
122/22	Boiu (Sibiu)	283/8	Strâmba (Sălaj)
125/21	Sibiu (Măiereni)	285/37	Bucium (Sălaj)
129/23	Aciu (Sibiu)	289/43	Semeșul Cald (Cluj)
131/24	Răhău (Alba)	290/102	Săcuiău (Cluj)
136/100	Micești (Alba)	295/104	Vad (Bihor)
138/99	Ciumbrudu (Alba)	298/101	Cozniciu (Sălaj)
140/25	Biu (Târnava Mică)	302/103	Brusturi (Bihor)
144/57	Mediaș	305/116	Ceica (Bihor)
148/96	Lechința (Mureș)	308/144	Meziad (Bihor)
150/95	Șoimuș (Târnava Mică)	315/32	Ciumeghiu (Bihor)
156/58	Daneș (Târnava Mare)	320/34	Nojorid (Bihor)
158/86	Mihaiu Viteazu (Târn. Mare)	333/36	Pișcolt (Satu Mare)
160/85	Ighișul rom (Târn. Mare)	335/31	Doba (Satu Mare)
164/78	Fântâna (Târnava Mare)	337/29	Asuajul de Sus (Sălaj)
166/83	Calbor (Făgăraș)	339/30	Valea Vinului (Satu Mare)
170/81	Streza Cârțioara (Făgăraș)	341/14	Racșa (Satu Mare)
174/82	Breaza (Făgăraș)	343/13	Cămârzana (Satu Mare)
178/84	Șinca Nouă (Făgăraș)	345/15	Moișeni (Satu Mare)
180/75	Brașov (Șchei)	347/2	Ieud (Maramureș)
186/77	Intorsura Buzăului (Brașov)	348/1	Pătrova (Maramureș)
190/80	Arini (Trei Scaune)	350/12	Budești (Maramureș)
200/76	Mărtănuș (Trei Scaune)	351/40	Berbești (Maramureș)
214/121	Păltiniș (Câmpulung)	352/17	Apșa de Jos (Cehoslov.)
215/44	Şanț (Năsăud)	354/16	Iapa (Maramureș)
217/19	Poiana-Ilvei (Năsăud)	355/28	Fıriza de Sus (Satu Mare)
219/18	Mureșenii B. (Năsăud)	357/27	Berința (Satu Mare)
223/20	Șieuț (Năsăud)	359/26	Lăpuș (Semeș)
227/53	Stânceni (Mureș)	360/45	Romuli (Năsăud)
229/54	Hodac (Mureș)	361/11	Borșa (Maramureș)

370/123	Pojorâta (Câmpulung)	476/142	Nezavertailevka (Tiraspol, Rusia)
375/122	Vatra-Moldoviței (Câmpulung)	480/149	Cașcalia (Tighina)
378/124	Capu-Codrului (Câmpulung)	486/147	Gura-Galbenă (Tighina)
381/125	Șcheia (Suceava)	492/152	Vorniceni (Lăpușna)
385/119	Volovăț (Rădăuți)	498/151	Leușeni (Orheiu)
388/126	Straja (Rădăuți)	502/155	Cornești (Bălți)
391/118	Ciudei (Storojinet)	571/52	Corbu (Mureș)
392/120	Tereblecea-Veche (Rădăuți)	573/72	Bicazul-Ardelean (Ciuc)
395/127	Broșcauți-Vechi (Storojinet)	576/73	Voșlăbeni (Ciuc)
397/117	Cernăuți (Roșa)	578/74	Gimeș-Făget (Ciuc)
398/164	Colîncăuți (Hotin)	631/132	Cociulia (Cahul)
400/163	Tărășauți (Hotin)	632/131	Gotești (Cahul)
401/162	Larga (Hotin)	637/135	Cahul
403/161	Clocușna (Hotin)	645/130	Aluatu (Cahul)
428/158	Hăjdieni (Bălți)	647/139	Valea Perju Veche (Tighina)
434/154	Sângerei (Bălți)	652/148	Sadachia (Tighina)
436/160	Nădușita (Soroca)	658/140	Frumușica Veche (Tighina)
440/159	Plop (Soroca)	660/136	Gura Roșie (Cetatea Albă)
445/156	Cosăuți (Soroca)	665/137	Satu-Nou (Cetatea Albă)
451/157	Cuhurești de Sus (Soroca)	667/134	Borisofca (Ismail)
454/141	Stroiești (Kamka, Rusia)	669/138	Tașlăc (Cetatea Albă)
456/150	Cuizovca (Orheiu)	672/133	Cearașir (Ismail)
458/144	Jura (Balta, Rusia)	680/128	Babele (Ismail)
461/153	Perisecina (Orheiu)	691/129	Giurgulești (Ismail)
464/143	Butur (Tiraspol, Rusia)	772/79	Fundata (Brașov)
467/145	Ialoveni (Lăpușna)	831/90	Lîzezeni (Hunedoara)
470/146	Chițcani (Lăpușna)	835/91	Câmpu lui Neag (Hunedoara)

4. MÂNĂ cu pluralul¹⁾.

Întrebarea MÂNĂ (chestiunea 361 din chestionarul normal și 2158 din chestionarul desvoltat) a fost chestionată prin gest de amândoi anchetori: Pop arătând dela încheietură în jos (franc. « main ») iar Petrovici, dela umăr în jos (franc. « bras »).

Materialul celor două anchete s'a cartografiat împreună pe două hărți, una pentru singular și una pentru plural. Din acestea publicăm numai cea a pluralului.

¹⁾ Asupra pluralului MÂNI am publicat un articol sumar în revista « *Tara Bârsei* » Nr. 3 din 1933 sub titlul « *O hartă a grafului* ». Tot acolo a apărut și harta MÂNI, alăturată articolului de față